

Pedagogisch sensitief communiceren

Het voeren van gesprekken in het onderwijs kan soms complex zijn. Veel leraren ervaren het als een uitdaging om in de hectiek van de dag altijd adequaat aan te sluiten bij wat iemand nodig heeft: leerlingen, collega's, ouders en bijvoorbeeld stagiaires. Er gebeurt van alles op een dag en vaak ook nog tegelijk... Hoe communiceer je op een manier die zowel ruimte biedt voor je gesprekspartner als voor onderwijsdoelen? De professionaliseringstool Pedagogisch sensitief communiceren kan hierbij helpend zijn!

door Anouke Bakx, Doortje van der Linden - Couwenberg, Linda van Elderen & Aline van Stiphout

Praktijkvraagstuk: pedagogisch sensitief communiceren, hoe dan?!

Het belang van pedagogische sensitiviteit is breed erkend, maar het blijkt in de praktijk best nog wel eens lastig om dit goed te doen. Pedagogische sensitiviteit van een leraar gaat over het goed kunnen aansluiten bij wat leerlingen nodig hebben. Een pedagogisch sensitieve leraar is sensitief (alert op wat er speelt) en responsief (actief in reactie) naar leerlingen toe. Pedagogische sensitiviteit houdt in: het goede doen op het goede moment, ook in de ogen van de kinderen. Het goede doen voor het kind – de essentie van pedagogische sensitiviteit – is behoorlijk complex. De kern van pedagogische sensitiviteit hoeft zich niet te beperken tot de relatie van leraar en leerlingen. De uitgangspunten van pedagogische sensitiviteit kunnen breder in het onderwijs worden gebruikt, in allerlei situaties, bijvoorbeeld in gesprekken met collega's of ouders.

Het vraagstuk waar we in de POINT013-onderwijsonderzoeksplaats het afgelopen jaar aan hebben gewerkt, was: Hoe kunnen we leraren helpen om zich bewust, doelgericht en praktisch te ontwikkelen op het gebied van pedagogisch sensitieve communicatie? Leraren, onderzoekers, lerarenopleiders en studenten zijn met dit vraagstuk aan de slag gegaan. Vanuit de schoolpraktijk zijn vraagstukken en praktijkervaringen opgehaald om te inventariseren waar in het werkveld behoefte aan is. Daarnaast is er gekeken wat hier in de wetenschap over bekend is. Zo is het idee voor deze professionaliseringstool ontstaan.

Innovatieteammethode

Tijdens het ontwerpproces is gebruik gemaakt van de methodiek 'Innoveren in innovatieteams'.

Hierbij wordt een combinatie gebruikt van principes uit Design Thinking for Education, Scrum en Netwerklernen. Deze methodiek met acht stappen biedt een effectieve en efficiënte manier van werken aan creatieve, evidence-informed oplossingen voor complexe vraagstukken. We hebben de volgende stappen doorlopen:

1. **verkennen**: het vraagstuk onderzoeken en breed in kaart brengen;
2. **verdiepen**: verdiepen in theorie, praktijk en ervaringen van betrokkenen;
3. **focus**: kiezen welk aspect van het vraagstuk centraal staat;
4. **opties**: verschillende oplossingsrichtingen bedenken;
5. **prototype**: een eerste concrete versie van een oplossing ontwerpen (onderdelen van het product);
6. **experimenteren**: onderdelen van het 'prototype' uitproberen in de praktijk (twee groepen van de POINT-werkplaats);
7. **evalueren**: eerste ervaringen en (extra) ideeën verzamelen en analyseren;
8. **reflectie & doorontwikkeling**: eindproduct ontwerpen op basis van de verzamelde input, evaluatie en reflectie op de onderdelen van het product (prototype).

Handreikingen voor pedagogisch sensitieve communicatie in het onderwijs

Tijdens het doorlopen van de acht fasen hebben we theoretische achtergronden verzameld en onderzoek gedaan naar praktijkgerichte uitdagingen waar leerkrachten dagelijks mee te maken hebben. Al deze input is bij elkaar gebracht en in elke fase van het ontwerpproces verder aan-

gescherpt. Het uiteindelijke product is een kaartenset geworden waarmee je je pedagogische sensitieve communicatieve vaardigheden verder kunt ontwikkelen. Onderwijsprofessionals kunnen starten met het invullen van een zelfscan. Deze zelfscan richt zich op het in beeld brengen van de eigen communicatieve vaardigheden. Door het online invullen van 'je eigen scores' in de digitale scan krijg je meteen je eigen profielwiel te zien met sterke en zwakke punten. Je kunt met de kaartenset het volgende doen:

- sterkte-zwakteanalyse maken met het profielwiel;
- kennis vergroten via kenniskaarten;
- praktische vaardigheden oefenen;
- met je team in gesprek over communicatieve dilemma's;
- observeren van gesprekken met de toepassingskaarten.

In de kaartenset zitten 70 actuele uitdagende communicatieve situaties (met collega's, leerlingen en ouders). Deze sluiten aan bij actuele thema's die door leerkrachten in de praktijk als uitdagend zijn omschreven. Denk hierbij aan pestgedrag, eenzaamheid, taalbarrière, kansengelijkheid, hoogbegaafdheid en nog vele andere thema's. Centraal staat steeds dat de (aankomende) leraar oordeelloos luistert, doorvraagt en afstemt zonder daarbij de eigen pedagogische positie te verliezen. Het gaat om de verbinding maken met je gesprekspartner vanuit een pedagogisch sensitieve basishouding en, vanzelfsprekend, met respect voor elkaar. De situaties die zijn uitgewerkt komen vooral uit het basis- en voortgezet onderwijs, maar veel thema's zijn ook in andere omgevingen herkenbaar. We hopen met de kaartenset Pedagogisch sensitief communiceren een praktisch en inspirerend hulpmiddel te hebben ontwikkeld voor het verder verstevigen van pedagogische sensitiviteit van (onderwijs)professionals. POINT heeft de volgende producten uitgebracht: het professionaliseringsspel EnIQma, de routekaart hoogbegaafdheid, Onbeschrijflijk to the POINT en Karakterkracht. ●

Bronnen

- Bakx, A. (2024). *De pedagogisch sensitieve leraar: naar optimale ontwikkeling en welbevinden van alle leerlingen*. Uitgeverij Coutinho.
- Heldens, H., & Ros, A. (2021). *Samen innoveren in een innovatieteam: een ontwerpaanpak voor innoveren*. Katern. Platform Samen Onderzoeken en Platform Samen Opleiden & Professionaliseren.
- Van Manen, M. (2014). *Weten wat te doen wanneer je niet weet wat te doen*. Pedagogische sensitiviteit in de omgang met kinderen. Nivoz.

Anouke Bakx is lector Goed leraarschap, goed leiderschap bij Fontys Hogeschool en bijzonder hoogleraar Hoogbegaafdheid, Transities en Maatschappelijke Impact aan Tilburg University. Ze richt zich op docentprofessionalisering voor passend onderwijs voor (hoog)begaafde leerlingen. Anouke is initiatiefnemer van de POINT-werkplaatsen (www.point013.nl), medeoprichter van het wetenschappelijk expertisecentrum Radboud Talent in Ontwikkeling (RATiO) en bestuurslid bij het National Talent Centre of the Netherlands.

Doortje van der Linden - Couwenberg is specialist begaafdheid en werkzaam op OBS Koolhoven in Tilburg. Ze geeft les aan (hoog)begaafde leerlingen en begeleidt hen in hun cognitieve en persoonlijke ontwikkeling. Daarnaast heeft Doortje vijf jaar deelgenomen aan de POINT013-werkplaats. Hier heeft ze onderzoek gedaan naar aanpassingen in het EDI-model voor hoogbegaafde leerlingen en is ze lid van het redactieteam van pedagogisch sensitief communiceren.

Linda van Elderen is centrummanager en leerkracht bij Playing for Success. Linda is de afgelopen negen jaar verbonden geweest aan POINT013 als leerkracht en daarna als coördinator. Linda is lid van het redactieteam van pedagogisch sensitief communiceren.

Aline van Stiphout is Begeleider Passend Onderwijs met als specialisme begaafdheid en is werkzaam bij het bestuur Mondiaen. Ze geeft les aan (hoog)begaafde kinderen bij het Leerlab HB Dongen en De Kleine Akkers. De afgelopen vijf jaar heeft Aline deelgenomen aan POINT013. Ze deed onderzoek naar de rol van ib'ers ter ondersteuning van leerkrachten en naar de visie op (hoog)begaafdheid op bestuursniveau.